

Ямчинська Г. В. Центр розвитку дитячої обдарованості на засадах вальдорфської педагогіки як педагогічна інноваційна форма діяльності ВНЗ // Інновації у вищій освіті: проблеми, досвід, перспективи : монографія / за ред. П.Ю. Сауха. – Житомир : Ви-во ЖДУ ім. Івана Франка, 2011. – С.425-430.

ЦЕНТР РОЗВИТКУ ДИТЯЧОЇ ОБДАРОВАНОСТІ НА ЗАСАДАХ ВАЛЬДОРФСЬКОЇ ПЕДАГОГІКИ ЯК ПЕДАГОГІЧНА ІННОВАЦІЙНА ФОРМА ДІЯЛЬНОСТІ ВНЗ

Аналіз сучасної соціокультурної ситуації дозволяє стверджувати, що останніми роками в педагогічних сферах підвищується інтерес до психологічних засад педагогічного процесу, який реалізує ціннісно-психологічну парадигму сучасної освіти, яка виявляє людиноцентричне спрямування сучасної педагогіки та передбачає перехід: від діагностики шляхів особистісного вибору - до діагностики її розвитку; від адаптивно-дисциплінарної моделі засвоєння знань і навичок - до народження образу світу у спільній діяльності всіх учасників навчально-виховного процесу; від інформаційної когнітивної педагогіки - до смислової ціннісної педагогіки; від технології навчання за формулою "питання без відповіді" - до життєвих завдань і пізнавальної мотивації слухача; від "навченої безпорадності" - до надситуативної активності і постановки надзавдань; від заняття як авторитарного монологу - до співтворчості і допомоги; від мови адміністративних наказів - до мови "домовленостей" і "рекомендацій"; від культури корисності - до культури гідності; від школоцентризму - до людиноцентризму¹.

У зв'язку з викладеним вище особливого значення набуває завдання побудови *ефективного соціально-педагогічного середовища*, яке формує особистість людини.

Проблема особистості є важливою проблемою педагогіки. Розкриття особистісних характеристик, у першу чергу, націлює педагогів на вивчення соціального середовища, оскільки поза цього середовища особистість не може актуалізуватися. Аналіз поняття "середовище" дозволяє диференціювати такі концептуальні компоненти:

- 1) суспільні стосунки;
- 2) просторово-часове буття дитини;
- 3) засіб самовизначення дитини;
- 4) простір поведінки дитини;
- 5) сфера, що залежить від соціальних процесів;
- 6) набір певних подразників.

С. Такакс підкреслював, що "досвід привів багатьох вчених до необхідності переглянути загальноприйняті критерії щодо визначення дитячої обдарованості й ретельно вивчати середовище, у якому розвивається та чи інша дитина"².

¹ Асмолов А.Г. Психология личности / А.Г. Асмолов. - М.: Изд-во МГУ, 1990. - 367 с.

² Такакс, С. They don't get gifted until 4th grade: what parents can do until then // Roper Review. 1982 - № 4. - Р. 44.

Соціальні взаємодії відіграють вирішальну роль у розвиток мислення дитини. Тут важливою є нова модель навчання, яка зумовлює бачення процесу навчання як сукупної дії, коли акцент переноситься зі змісту навчання на способи взаємодії. Відповідно, перед педагогами виникає проблема організації форм навчального співробітництва дітей та дорослих.

Зазначене вище постало певною методологічною передумовою створення у Житомирському університеті імені Івана Франка курсів для дітей віком від 3 до 6 років. Заняття на курсах проводяться двічі на тиждень по *півтори* години кожне. Протягом цього часу діти займаються у трьох напрямках по 20-25 хвилин: музикою, образотворчим мистецтвом та розвивальними вправами: діти малюють, займаються ліпленням, роблять аплікації, співають, танцюють, вчать музичну грамоту, знайомляться з літерами, цифрами, вчать бути вихованими, вживати ввічливі слова, вивчають віршики і скоромовки, відгадують загадки, грають в різноманітні логічні ігри...- і це не весь перелік того, чим займаються наші діти на заняттях.

Створені курси мають на меті всебічно розвинути кожну дитину. За допомогою підібраних вправ розвиваються пізнавальні процеси - увага, пам'ять, мислення, уява, моторика. Велика увага приділяється розвитку позитивних людських якостей у дітей, які вчать бути добрими, дружелюбними, ввічливими. Вихователі прагнуть розвинути в них загальнолюдські якості – дружелюбність, взаєморозуміння, бажання допомогти товаришу.

Відповідно, важливими постають проблеми пошуку співробітництва, які ми диференціювали на такі групи:

- 1) вивчення впливу соціальних взаємодій на розвиток мислення дитини;
- 2) аналіз сумісної навчальної діяльності педагога та дитини;
- 3) розгляд перспектив використання у груповій роботі нових інформаційних технологій.

Найближчий етап розвитку дитини залежить від ситуації взаємодії як комунікативно-знакового середовища, джерелом розвитку дитини виступає взаємодія дитини й дорослого, а форма цієї взаємодії на трансляцію образів, схем, настанов тощо.

На заняттях здійснюється формування первинних мисленнєвих умінь дітей порівняння, узагальнення, класифікація, встановлення причинно-наслідкових зв'язків.

При цьому важливо, що на заняттях з розвитку творчого мислення не буває неправильних відповідей: кожен висловлює свою думку так, як він вважає за потрібне; кожна думка доповнюється баченням інших, і тому добре усвідомлюється.

Обговорюючи якусь проблему, ми намагаємося дуже обережно ставитися до кожної неординарної думки, оскільки кожне зневажливе зауваження може призвести до того, що дитина замкнеться й може вже ніколи не висловити вголос своєї думки, коли у дитини зникає впевненість у своїх можливостях; як наслідок - зникає бажання вчитися, щось робити.

Саме тому основними елементами навчально-виховної діяльності на наших заняттях є похвала, заохочення, розгляд думок і поглядів кожної дитини. Враховується настрій і самопочуття, бажання чи небажання робити ту чи іншу вправу, завдання.

А. Адлер, засновник холистичної теорії системи індивідуальної психології, підкреслював необхідність розуміння кожної дитини як інтегрованої цілісності у рамках соціальної системи, "намагання до самовдосконалення, яке також характеризує розвиток дитини"¹.

Як засвідчує наш практичний досвід, всебічному (хोलістичному) розвитку дітей сприяють різноманітні види діяльності на заняттях: це, насамперед, індивідуальна робота, робота в парах та колективна спільна робота, коли, наприклад, на уроках з образотворчого мистецтва діти не лише виготовляють свої власні роботи, а ще й роблять колективні малюнки. Зазначене сприяє розвитку в дітей дружнелюбної атмосфери в колективі, згуртованості, відповідальності за свої дії.

Суттєво, що всі заняття проходять у формі гри, оскільки гра є провідною діяльністю дошкільника (недарма дошкільне дитинство називають періодом гри). Загалом, гра є найдоступнішою для дитини діяльністю, оскільки найбільше відповідає її фізичним і психічним можливостям. При цьому гра ніколи не ставить недосяжних вимог, але водночас завжди потребує певного напруження сил, підтримує бадьорість, життєрадісність дитини, укріплює її здоров'я.

Саме тому на заняттях, де впроваджуються принципи вальдорфської педагогіки, всі вправи подаються з використанням ігрових моментів, проводиться багато ігрових вправ, ігрових хвилинок, фізкультхвилинок, які дають змогу дітям порухатися. Крім того з грою у дітей пов'язані приємні емоції, що позитивно впливає на гарний психічний розвиток. Тому кожне заняття починається із заспокійливої гри з метою налаштування дітей на робочий лад та створення *приємної* робочої атмосфери.

Важливо, що гра для дошкільника є засобом відображення навколишньої дійсності, способом проникнення в діяльність і стосунки дорослих; тому в деяких іграх діти закріплюють ці знання і стосунки.

Зазначимо, що розвиток моторики дітей значною мірою відбувається у процесі гри, оскільки вона за певної організації створює сприятливі умови для удосконалення рухів дитини; у грі формується довільна пам'ять, діти запам'ятовують і пригадують більше слів, ніж у будь-якій іншій діяльності; головна перевага ігрової навальної діяльності також в тому, що в ній з'являється довільність пізнавальних процесів, формується особистість дитини.

Важливим є й те, що на заняттях постійно пізнається щось нове, робляться відкриття кожною дитиною зокрема; це постає важливою передумовою

Adler, A. Praxis und Individualpsychologie. Munich, 1930. P. 39.

всебічного розвитку дитини, оскільки тоді, коли дитина робить для себе якесь нове відкриття, вона піднімається на вищий щабель свого розвитку.

При цьому кожне заняття - це казка, яка допомагає дітям засвоїти необхідний матеріал. Діти входять у світ казки та співпрацюють з казковими героями, допомагають їм та радіють спільним успіхам та перемогам.

Відтак, важливим завданням зазначених курсів вальдорфської педагогіки - це створити гарну, довірливу атмосферу з дітьми та їх батьками, адже це головна передумова плідної та результативної роботи.

Крім основних занять, також проводяться спільні свята дітей і батьків, що допомагає зблизитися не тільки вихователям із своїми вихованцями, а й дітям зі своїми батьками. На таких святах використовується спільна робота батьків та їх дітей, демонструються результати спільної колективної праці, що викликає величезні позитивні емоції у дітей і батьків, сприяє їх зближенню і порозумінню.

У своїй роботі ми спираємося на положення психолого-педагогічної науки про те, що взаємодія дитини з оточуючим середовищем зумовлена двома зустрічними тенденціями а саме: зміною зовнішнього середовища під впливом людини й змінами самої людини від впливом середовища, що знаходить відображення в особливостях людської психіки.

Механізм взаємодії людини й середовища може бути представленим наступним чином: у результаті взаємодії індивіда з оточуючими умовами оформлюється особлива, ніби перехідна реальність, певний образ, у якому наявні різні компоненти соціального середовища - ідеологічні, економічні, технічні, пізнавальні, соціокультурні й мотиваційні. Під впливом цього образу дитина й розвивається, коли тип розвитку дитини складається у відповідності до образу життя, який являє середовище: соціально-економічні умови сім'ї, рівень й особливості соціокультурного розвитку середовища життєдіяльності, які надають різноманітні можливості особистісного розвитку дитини. Зазначимо при цьому, що шлях особистісного розвитку кожної людини строго індивідуальний та залежить від багатьох чинників.

Відтак, важливим є створення відповідних умов розвивального середовища (РС), яке сприяє всебічному розвитку дитини (під розвитком розуміється складний діалектичний інволюційно-еволюційний поступальний рух, у ході якого діють прогресивні та регресивні інтелектуальні, особистісні, поведінкові, діяльнісні зміни у самій людині).

Відповідно, мають бути осмислені й трансльовані у наших програмах для обдарованих дітей зазначені вище розвивальні аспекти з позиції актуалізації їх конструктивних можливостей у плані розвитку та соціалізації дитини, її адаптації до соціального середовища.

При цьому не можна забувати, що ці програми не повинні будуватися на апологетиці соціального початку в обдарованій дитині або будуватися на окремо взятому аспекті розвитку. Необхідне врахування всіх особливостей біосоціальної природи людини й діалектичний взаємовплив цих рівнів один на одного. З цією метою програми для обдарованих дітей повинні будуватися й на досягненнях природних наук у вирішенні проблем щодо співвідношення біологічного й соціального у природі людини.

Як засвідчує наш досвід, можливі різні стратегії вибудовування стосунків дитини із середовищем. Найбільш розповсюджені дві стратегії: адаптація до середовища й організація середовища, його відтворення.

Перша стратегія передбачає, що вся важкість пристосування до соціального мікросередовища повністю лягає на обдаровану дитину.

В основі другої стратегії покладено активність обдарованої дитини, спрямованість на створення системи нових відношень, відповідних сфер її життєдіяльності та виявлення умов, шляхів, можливостей подальшого розвитку. Тут посилюється активна роль обдарованої дитини за рахунок її входження у число активно діючих на загальну ситуацію розвитку нових груп людей. За таких умов розширюється різноманітність самодіяльного прояву обдарованої дитини на різних рівнях, у різних формах та видах взаємодії дитини та соціального середовища.

Слід зазначити, що врахування середовищного чинника дозволяє вирішити багато проблем обдарованих дітей, оскільки саме розвивальне середовище допомагає розвитку в дітей їх позитивної Я-концепції, концепції творчого конформізму для вирішення конфлікту між збереженням незалежності й підкоренням груповим інтересам, що допомагає зменшити вплив негативних суспільних стереотипів та відповідним чином трансформувати поведінку дитини, зняти блокування творчої енергії обдарованої дитини, сформувати в неї адекватні уявлення про себе та світ, активізувати пошук свого місця у суспільстві й навіть сприяти відкриттю дитиною своєї обдарованості.

Ставлення дитини до середовища - активний аспект її розвитку; відтак, забезпечити оптимальний психологічний та особистісний розвиток обдарованої дитини можливо через створення РС, зміну змісту діяльності всіх її суб'єктів - людей, які вступають у взаємодію з обдарованими дітьми (педагогів, батьків, інших дітей, лікарів або педіатрів, бібліотекарів, соціальних робітників тощо).

Зазначений підхід передбачає проектування освітніх систем на основі врахування кількості та якості інформаційних сигналів, що поступають у ці системи ззовні. Тут акцент має робитися на розвивальних ресурсах цих сигналів, на їх здатності активізувати ті чи інші механізми розвитку вихованців. При цьому, останні мають включатися у якомога більшу кількість розвивальних середовищ (за принципом "талант - це синтез талантів"), які синергійним чином взаємно потенціюють одне одного. Цей підхід у цілому базується на підходах до раннього розвитку дитини (що передбачає створення для дитини інформаційно-насиченого середовища, куди ця дитина як відкрита система має занурюватися), який знаходить відбиток у книжках багатьох авторів, що фокусуються на зазначеному напрямі *К* Так, як вважав С. Френе, "дитина, як і рослина, створює себе із середини, і цей процес є строго індивідуальним... Зовнішні умови слугують лише "матеріальною базою", як і рослині такою базою слугує ґрунт, із якого вона черпає ресурси, необхідні для її живлення і росту. На нас лежить зобов'язання наблизити до неї ці ресурси, створити для неї сприятливе середовище живлення і росту"².

¹ Вознюк О.В. Цільові орієнтири розвитку особистості у системі освіти: інтегративний підхід: Монографія / О.В. Вознюк, О.А. Дубасенюк. - Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2009.-684 с.

² Френе Селестен. Избранные педагогические сочинения: Пер. с франк. / Селестен Френе. - М.: Прогресс, 1990. - С. 151.

Як писав А. Маслоу, гарне, гармонійне середовище є для організму одним із найперших чинників самоактуалізації і здоров'я; тому, надавши організму можливість самоактуалізації, середовище відступає у тінь, щоб дозволити організму самому здійснювати вибір відповідно до власних бажань і вимог. Тобто, як зазначав В.О.Сухомлинський, дитина виявляється вихованою тією мірою, якою вона хоче бути вихованою.